Нургалеев Рөстәм

ӘБҮ ХӘНИФӘ МӘЗҺӘБЕ БУЕНЧА НАМАЗ УКУ РӘВЕШЕ.

Казан 2013

УДК 340:297(075)
ББК 67.0:86.38
Н 90

Тәрҗемәче: Свердлов обл. Березовск шәһәренең «Айгөл» мәчетенең имамы Гиндуллин Радиф Рафаилович

Н 90 Нургалеев Рөстәм Әбү Хәнифә мәзһәбе буенча намаз уку рәвеше: уку әсбабы. - Яр Чаллы: «Ислам нуры» эшмәкәрлек үзәге. - 2013.

© Нургалеев Р.М., 2013

СОДЕРЖАНИЕ

КЕРЕШ..3
1. НАМАЗНЫҢ РӨКЕННӘРЕ. 5
2. НАМАЗ УКУ РӘВЕШЕ...6
Ният.. 6
Тәкбир әйткәндә кулларны күтәрү. 7
Кулларны баглау рәвеше.. 9
Сәнә догасын уку...10
Тәгәүүз һәм бәсмәләһ...10
“Фатиха” һәм башка сүрәләрне уку. 11
Эчтән “Әмин” дип әйтү. 12
Рөкүгъкә һәм сәҗдәгә барганда тәкбирне кулларны күтәрмичә әйтү. 13
Рөкүгь һәм сәҗдә тәсбихе..16
Рөкүгьтән күтәрелгәндә тәсмиг әйтү. 16
Сәҗдә кылу..17
Икенче сәҗдәдән соң утырмыйча торып басу..............18
Тәшәһһүд һәм салаватны уку. 19
Намаз ахырында сәлам бирү. 21
Намаз укучының намаздан соң калу урыны. 23
Намазда баш киеме кию..23
3. ҖӘМӘГАТЬ БЕЛӘ УКЫЛА ТОРГАН НАМАЗ. 24
Намаз вакытында имам булыр өчен иң кулай кешене билгеләү тәртибе 25
Сафларны тигезләү..25
Намазның калдырылган өлешен тутыру.........................27
4. НАМАЗНЫҢ ВАҖИПЛАРЫ..28
5. НАМАЗ ВАКЫТЫНДА ҮТӘЛЕРГӘ КИҢӘШ ИТЕЛГӘН ГАМӘЛЛӘР (СӨННӘТЛӘР).......................32
6. НАМАЗДАГЫ ЯЛГЫШЛЫКЛАРНЫ ТӨЗӘТҮ. 36

КЕРЕШ

Безнең яшьләрдән еш кына шундый сүзләр ишетергә туры килә: имеш, Әбү-Хәнифә шәригать хөкемнәрен аңлатканда үзенең шәхси фикеренә, зәгыйф хәдисләргә таянган, яки Әбү Хәнифәдән соң яшәгән галимнәр аның әйткән сүзләрен безгә дөрес җиткермәгәннәр һәм шуңа күрә намазны хәнәфи мәзһәбе буенча башкару дөрес түгел. Беренче чиратта, алар ихрам тәкбирен әйткән вакытта кулларны колак дәрәҗәсенә кадәр күтәрүне, кыям вакытында кулларны кендек астына баглап куюны, намазда бер халәттән икенче халәткә күчкәндә кулларны күтәрмәүне, “Фатиха” сүрәсен укып бетергәч “әмин” сүзен кычкырып әйтмичә, эчтән генә әйтүне, имам Коръәнне укыганда оючының Коръән укымавын, сәҗдәгә барганда куллардан алдан тезләр белән таянуны, сәҗдәдән торганда ахырдан гына җирдән тезләрне күтәрүне пәйгамбәребезнең (Аллаһның сәламе булсын аңа) хәдисләренә каршы килүен яклап итәләр. Әле генә әйтеп үтелгән һәм шуларга охшаш булган хаталы фикерләр, кемнәрнеңдер гыйлемсезлеге һәм карашларының тәгассыплы булуы сәбәпле, мөселманнар арасында киң тарала бара. Мәзһәб имамнары фикерләренең төрле булуы риваять ителгән хәдисләрнең яки аларның аңлатмаларының төрлелегенә бәйле. Әмма һәрбер имамның да Коръәннән һәм сөннәттән китерелгән дәлилләре бар. Шуңа күрә билгеле бер имамга ияргән һәр кеше башка имамнарны да хөрмәт итәргә тиеш. Ә инде мәзһәбләргә иярмичә, турыдан-туры Коръәнгә һәм сөннәткә ирүчеләр, чынлыкта, соңрак чорларга караган яисә хәзерге заманның тәкълидне инкарь итүче галимнәренә ияреп киләләр. Ләкин аларның иң аянычлы хаталары – бары тик үзләрен генә хәдисләргә ияр үче дип уйлау һәм үзләрен башка мөселманнарга каршы куеп, алар гына туры юлдан баручы чын мөелман дип

фикер йөртүләредер. Бу китапның маскаты – бәхәсләрдә яисә сүз көрәштерүләрдә нигезле дәлил булу түгел, фәкать хәнәфи мәзһәбе буенча намаз уку тәртибенә бәйле булган Коръәннән һәм сөннәттән килгән кайбер дәлилләрне аңлатып бирү. Шушы теманы яктырткан һәм бик күп дәлилләрне үз эченә алган гарәп телендә язылган китаплар әз түгел. Әмма гарәп телен белмәү һәм ул китапларның тиражлары кечкенә булу сәбәпле, күпчелек алар белән таныша алмый. Укучыларга шушы хезмәтне тәкъдим итеп, без мәшһүдүрт имам арасыннан берсенә иярүчеләргә карата белемсезлек һәм дәлилсезлек аркасында булган тискәре караш юкка чыгар дигән өметтә калабыз. Һәм бу китапчыкта китерелгән барлык хәдисләрнең дөрес булганын һәм аларның барысының да, хәдис галимнәре фикере буенча, шәригать хөкемнәрен чыгаруда кулланырга яраклы булуларын ассызыклыйсыбыз килә.

Сәед Дамир Шагавиев, Русия Ислам Университетының теология факультеты деканы (Казан)

1. НАМАЗНЫҢ РӨКЕННӘРЕ.

Фарыз йә сөннәт[1] намазларының алты рөкене, ягъни алты терәге бар. Рөкеннәрнең берсен генә булса да бозу яисә калдыру – намазны боза, һәм шул намазны яңадан башкарырга кирәк була.

Намазның рөкеннәре:

1) *Тәкбир әл-ихрам яки тәкбир әл-ифтитәх* – намазга керү. Тәкбир әл-ихрам ният кылып "Аллаһү әкбәр" дип әйткән вакытта кул учларын колаклар дәрәҗәсенә хәтле күтәреп башкарыла. Беренчедән, шуны әйтергә кирәк, тәкбир әл-ихрам вакытында кул күтәрү вәҗиб гамәл булып саналмый, ә сөннәт булып тора. Икенчедән, "Аллаһү әкбәр" дигән тәгъбир намазның важибе булып тора, әмма аның урынына башка тәгъбирләр дә рөхсәт ителә, мәсәлән "Аллаһу әгъзәм" яки "Әр-Рахмәнү әкбәр". Өченчедән, тәкбир әл-ихрамны билгеле бер ният кылмыйча һәм берүк вакытта югарыда санап үтелгән рөхсәт ителгән тәгъбирләрнең берсен әйтмичә үтәп булмый. Әмма башка җөмләләрдән аермалы буларак, "Аллаһу әкбәр"не әйтү яхшырак булып санала.

Дәлил: **Коръән**. Аллаһы Тәгалә әйтте: «Һәм Раббыңны олугъла»[2]. **Сөннәт**. Пәйгамбәребез (с.) әйтте: "Намазга торасың икән, камил рәвештә тәһарәт ал, йөзең белән кыйблага юнәл һәм "Аллаһү әкбәр" дип әйт"[3].

2) *Кыям* – намаз эчендә Коръән укыганда аягүрә тору.

Дәлил. **Коръән**. Аллаһы Тәгалә әйтте: «Һәм Аллаһ каршында хошугълы-түбәнчелекле булып торыгыз»[4]. **Сөннәт**. Пәйгамбәребез (с.) әйтте: "Намазыңны аягүрә торып укы,

---

[1] Сөннәт намазларына сөннәт мөәккәдә һәм нәфел намазлары керә.

[2] 74:3.

[3] Әбү Хөрәйрәдән (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 6667) һәм Мөслим (№ 397) хәдисләр җыентыкларыннан.

[4] 2:238.

булдыра алмасаң – утырып укы, аны да булдыра алмасаң – кырын ятып укы”[5].

3) *Кыйра’әт* – намаз эчендә Коръән уку.

Дәлил. **Коръән**. Аллаһы Тәгалә әйтте: «Коръәннән сезгә җиңел булганнарны укыгыз»[6]. **Сөннәт**. “Пәйгамбәребез (с.) намазны игътибарсыз укыган кешегә: “Намазга торасың икән, камил рәвештә тәһарәт ал, йөзең белән кыйблага юнәл һәм “Аллаһү әкбәр” дип башла, аннан соң Коръәннән сиңа җиңел булганын укы, аннан соң рөкүгъкә китеп, анда тынычланганчы тор...” дип әйтте”[7].

4) *Рөкүгъ* – билне бөгеп иелү.

Дәлил. **Коръән**. Аллаһы Тәгалә әйтте: «Әй, иман китерүчеләр! Рөкүгь һәм сәҗдә кылыгыз»[8]. **Сөннәт**. “Пәйгамбәребез (с.) намазны игътибарсыз укыган кешегә: “Намазга торасың икән, “Аллаһү әкбәр” дип башла, аннан соң Коръәннән сиңа җиңел булганын укы, аннан соң рөкүгькә китеп, анда тынычланганчы тор...” дип әйтте”[9].

5) *Сәҗдә* – маңгайны җиргә тидереп иелү.

Дәлил. **Коръән**. Аллаһы Тәгалә әйтте: «Әй, иман китерүчеләр! Рөкүгь һәм сәҗдә кылыгыз»[10]. **Сөннәт**. “Пәйгамбәребез (с.) әйтте: “Миңа җиде сөяк белән сәҗдә кылырга боерылды: маңгай, учлар, тезләр һәм аяк очлары белән”[11].

6) *Кагъдә әхыйра* – намаз ахырында тәшәһһүд укырга җитәрлек булган вакытны утырып тору.

Дәлил. **Сөннәт**. Пәйгамбәребез (с.) Ибне Габбасны (р.) ку-

---

[5] Гыймран ибне Хөсәеннән (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 1117), Термези (371) һәм Әбү Дәвыт (№ 952) хәдисләр җыентыкларыннан.

[6] 73:20.

[7] Әбү Хөрәйрәдән (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 715), Мөслим (№ 602) һәм Әбү Дәвыт (№ 730) хәдисләр җыентыкларыннан.

[8] Сөннәт намазларына сөннәт мөәккәдә һәм нәфел намазлары керә.

[9] Әбү Хөрәйрәдән (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 715), Мөслим (№ 602) һәм Әбү Дәвыт (№ 730) хәдисләр җыентыкларыннан.

[10] 22:77.

[11] Ибне Габбәстән (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 812), Мөслим (№490) һәм Термези (№ 273) хәдисләр җыентыкларыннан.

лыннан алды һәм аңа тәшәһһүдне өйрәтеп, шулай дип әйтте: “Кагьдә әхыйраны тәмам кыласың икән, намазың тәмам була. Торасың килсә – торып китәсең, утырасың килсә – утырып каласың”[12].

2. НАМАЗ УКУ РӘВЕШЕ.

Ният.

Намаз укырга җыенган мөселман калебе белән ният кылырга тиеш. Ният укылачак намазның исемен, төрен һәм кылу рәвешен билгеләргә тиеш.

Мисал: “Ният кылдым өйлә намазын (исеме) вакытында (төре) имамга оеп (кылу рәвеше) укырга”.

Ният белән тәкбир арасында вакыт аралыгы калырга тиеш түгел, тәкбир[13] әйтелү вакыты ният кылган вакытка туры килергә тиеш.

Күңелдән генә ният кылу авыр булса, яки ниятне сүзләр белән әйтү күңелне тынычландырса, мөселманга ниятне сүзләр белән әйтү рөхсәт ителә. Кайбер галимнәр әйтүенчә, ниятне сүзләр белән әйтү сөннәттер.

Дәлил.

Сөннәт. Пәйгамбәребез (с.) әйтте: “Дөреслектә, гамәлләр ниятләргә күрәдер һәм, дөреслектә, һәр кешегә фәкать ниятенә карап бирелер. Дөнья максаты йә берәр хатын-кызга никахланыр өчен һиҗрәт кылган кемсәгә һиҗрәте, теләгән нәрсә өчен булыр”[14].

---

[12] Ибне Габбәстән (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 812), Мөслим (№490) һәм Термези (№ 273) хәдисләр җыентыкларыннан.

[13] Тәкбир – “Аллаһү әкбәр” - дип әйтү.

[14] Гомәр ибн Әл-Хаттабтан (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 1) һәм Мөслим (№ 1) хәдисләр җыентыкларыннан.

Тәкбир әйткәндә кулларны күтәрү.

Тәкбир әйткәндә кулларны күтәрү. Бармакларны бер-берсенә артык кысып йә бер-берсеннән артык ерак тоткан килеш кулларны күтәрү дөрес булмый. Бармаклар уртача бер хәлдә ачылган килеш һәм учларның эчке ягы кыйблага таба борылган килеш күтәрелергә тиеш[15].

Дәлил.

Сөннәт. “Пәйгамбәребез (с.) тәкбир әйткәндә бармакларын ачкан килеш кулларын күтәрәдер иде”[16].

Кул учлары колаклар белән бер дәрәҗәгә җиткәнче күтәрелә. Шул рәвешле, бу гамәл имам артыннан оеп торган саңгырау кешегә намаз башланганын аңларга ярдәм итә. Имам учларын иңбашлары дәрәҗәсенә хәтле генә күтәрсә, саңгырау кеше намаз башлануын сизмәскә дә мөмкин, чөнки ул имамның кул күтәргәнен күрмичә кала. Хәнәфи мәзһәбендәге мәшһүр бер имам Әс-Сәрхаси фикере буенча, бу эшне камил рәвештә үтәү өчен баш бармакларның очы белән колак йомшагына тидерү кирәк. Ә кулларны колактан өскәрәк күтәрү яки иңбашыннан астарак күтәрү мәкруһтыр[17].

Дәлил.

Сөннәт. “Пәйгамбәребез (с.) тәкбир әйткәндә учларын колаклар белән бер дәрәҗәдә булганчы күтәрәдер иде”[18].

Башка хәдисләрдә Пәйгамбәребез (с.) кул учларын иңбашлары дәрәҗәсенә хәтле генә күтәргәне турында да әйтелә. Шул хәдисләрдән берсен риваять иткән Вәил ибне Хөҗер (р.) Пәйгамбәребезнең (с.) башта кул учларын колаклар белән бер дәрәҗәдә булганчыга хәтле күтәргәнен, ә соңыннан иңбашлары дәрәҗәсенә хәтле генә күтәргәнен

[15] Карагыз: Вәһбә Әз-Зөхәйли. “Фикыһ Әл-Исләми вә әдилләтүһ” 2 җилд, 872 сахифә.

[16] Әбү Хөрайрадан (р.) тапшырылган хәдис; Термези (№ 222) хәдисләр җыентыгыннан.

[17] Карагыз: Әл-Һинди Ә. Фәтәвә Әт-Татархания 1нче җилд, 270нче, 357нче сәхифәләр.

[18] Мәлик ибне Хүвәйристән (р.) тапшырылган хәдис; Мөслим (№ 390,391) хәдисләр җыентыгыннан, шул ук мәгънәдә № 401 хәдис тә килә.

бәян итә һәм шул вакытта Пәйгамбәребез (с.) борныс[19] дигән киемгә киенгән булган икәнлеген аңлата. Һәм борнысны кимәгән чакта колакларга хәтле күтәргәнен әйтә[20]. Моннан нәтиҗә ясап, борныс дигән киеме төшеп китеп гәүрәте ачылып китмәсен дип Пәйгамбәребез (с.) борныс кигән очракларда кул учларын иңбашларына хәтле генә күтәргәнен аңларга була.

Хатын-кызлар кеше игътибарын үзләренә җәлеп итмәс өчен кул учларын иңбашларына хәтле генә күтәрәләр. Дини мәрәсимнәрдә хатын-кызларның яшерен һәм оялучан булуы игътибарга алынганга күрә, алар тәкбир әйткәндә кул учларын иңбашларына хәтле генә күтәреп һәм сәҗдә кылганда кулларын гәүдәләренә кысыбрак тотып, култык асларын ачып куймыйлар.

Дәлил.

Сөннәт. "Пәйгамбәребез (с.) әйтте: "Йә, Ибне Хөҗер! Намаз укырга керешкәндә, кулларыңны колакларга хәтле күтәр, ә хатын-кызлар кулларын күкрәк турысына хәтле күтәрсеннәр"[21].

Кулларны баглау рәвеше.

Кулларны баглаганда уң кул сул кул өстенә куелып, кендек астында урнаштырыла. Сул кулның беләзеге уң кулның учы эчендә булып, уң кулның баш һәм чәнти бармаклары сул кулның беләзеген кочып тотарга тиешләр.

Дәлил.

Сөннәт. Вәил ибне Хөҗернең (р.) әтисеннән тапшырыла. Ул әйтте: "Мин Пәйгамбәребезнең (с.) намаз укыганда уң кулын сул кулы өстенә баглап, кендек астына куеп укы-

[19] Борныс – гарәпләрдә ак йоннан ясалган һәм кигәндә иңбашлар өсләрен каплап киелә торган җиңсез башлыклы озын бер кием.
[20] Вәил ибне Хөҗердән (р.) тапшырылган хәдис; Тәхави. "Мәгани әл-әсәр" № 1136.
[21] Вәил ибне Хөҗердән (р.) тапшырылган хәдис; Тәбәрани "Әл-мөгъҗәм әл-кәбир" № 17497.

ганын күрдем”[22]. Бу хәдиснең тапшыру чылбыры яхшы (“хәсән”)[23].

Пәйгамбәребез (с.) әйтте: “Дөреслектә, уң кулны сул кул өстенә баглап, кендек астына кую – сөннәттер”[24]. Бу хәдиснең чылбырында Әхмәт ибне Хәнбәл хәзрәтләре, хәтере начар булганга, гаҗиз тапшыручы дип санаган Габдеррахмән ибне Исхак бар. Әмма, алай булса да, Габдеррахмәнне ялганчы дип әйтеп булмый. Әшраф Гали әт-Тәхәнәви бу хәдисне “хәсән” (яхшы) дип таныган[25].

Әбү Мөхәммәд Әл-Гайни әйтте: “Кулларны кендек астына баглап кую Аллаһы Тәгаләне олылауның ачык күрсәткече булып тора, чөнки кулларның әлеге торышы хөкемдарлар алдында басып торучыларга хас”[26].

Сәнә догасын уку.

Намаз башында беренче рәкәгатьтә сәнә догасы укыла: “Сөбехәнәкә Ллаһүммә вә бихәмдикә вә тәбәракә смукә вә тәгалә җәддүкә вә лә иләһә гайрук”. Шушы доганы имам да, аның артындагылар дә эчтән укыйлар.

Дәлил.

Коръән. “Кыямда торган вакытта Раббыңа тәсбих-хәмед әйт”[27].

Сөннәт. Риваять ителә ки: Пәйгамбәребез (с.) төнлә намазга торып, тәкбир әйткәннән соң “Сөбехәнәкә Ллаһүммә вә бихәмдикә вә тәбәракә смукә вә тәгалә җәддүкә вә лә иләһә гайрук” – дип әйтәдер иде”[28].

---

[22] Ибне Әбү Шәйбә “Әл-мөсәннәф” № 3938.

[23] Әл-Хафиз Әл-Касыйм ибне Котлыбога һәм Мөххәммәд Әт-Тайиб Әл-Мәдәни ошбу хәдиснең иснадын, ягъни тапшыру чылбырын “хәсән” (яхшы) дип тапканнар.

[24] Бу сүзләрне Гали ибне Әбү Талиб (р.) әйтте; Әбү Дәвыт хәдисләр җыентыгыннан, № 756.

[25] Төгәлрәк әт-Тәхәнәвинең “Игләә әс-сөнән” № 676 карагыз.

[26] Карагыз: Әл-Гайни “Әл-биная”, 2 җилд, 210 сәхифә.

[27] 52:48.

[28] Әбү Сәгыйд Әл-Хөдридән (р.) тапшырылган хәдис; Әбү Дәвыт (№775), Термези (№242) һәм Ибне Мәҗә (№804) хәдисләр җыентыкларыннан.

Тәгәүүз һәм бәсмәләһ.

Тәгәүүз намаз башында гына әйтелә. Бәсмәлә исә һәр рәкәгатьнең башында әйтелә. Тәгәүүз белән бәсмәләне икесен дә имам да, аңа иярүчеләр дә эчтән әйтәләр.

Тәгәүүз: "Әгүзү биЛләһи минәш-шәйтанир-раҗим".
Бәсмәлә: "БисмиЛләһир-рахмәнир-рахим".

Дәлил.

Коръән. "Коръән укырга керешкәндә ташлар белән куылган шайтаннан Аллаһка сыгын"[29].

Сөннәт. Ибне Гомәрдән (р.) тапшырыла. Ул әйтте: "Минем Пәйгамбәребез (с.), Әбү Бәкер һәм Гомәргә (р.) ияреп намаз укыганым булды, һәм алар тавыш белән "БисмиЛләһир-рахмәнир-рахим" дип әйтәләр иде[30]. Ошбу хәдис бәсмәләне тавыш белән әйтелүе кешеләрне өйрәтер өчен булганы турында әйтә; вакыт узгач, бәсмәлә эчтән генә әйтелә. Шуны Әнәстән (р.) булган хәдис дәлилли[31].

Әнәстән (р.) риваять ителде. Ул әйтте: "Минем Пәйгамбәребез (с.), Әбү Бәкер, Гомәр һәм Госманга (р.) ияреп намаз укыганым булды, һәм аларның бәсмәләне кычкырып укыганнарын беркайчан да ишеткәнем булмады"[32].

"Фатиха" һәм башка сүрәләрне уку.

Фарыз вә сөннәт намазларның һәр рәкәгатендә "Фатиха" сүрәсе укыла. Сөннәт намазларының һәр рәкәгатендә һәм фарыз намазларының беренче ике рәкәгатендә "Фатиха"дан соң сүрә укыла. Имам булып торган кеше иртәнге намазда һәм ахшам белән ястү намазларының беренче ике

[29] 16:98
[30] Әд-Дәракутни (№ 1153) хәдисләр җыентыгыннан.
[31] Карагыз: Әл-Мәргинани "Һидәя", 1 җилд, 120 сәхифә.
[32] Мөслим (№ 399) һәм Нәсә'и (№ 906) хәдисләр җыентыкларыннан.

рәкәгатьләрендә “Фатиха”ны һәм башка сүрәләрне кычкырып укый. Ялгыз укыган кеше кычкырып яки эчтән укый ала. Әмма кычкырып уку хәерлерәк. Башка намазларда, ягъни өйлә һәм икенде намазларында, имам булып торган кеше дә, ялгыз укыган кеше дә эчтән генә укый.

Дәлил.

Сөннәт: Әбү Мәгъмәрнең (р.) әтисенең сүзләреннән риваять ителә:” Без Хәббәбтән сорадык : “Пәйгамбәребез(с.) өйлә һәм икенде намазларында Коръән укый идеме?” – дип һәм ул, “Әйе” – дип җавап бирде. “Сез аны ничек белдегез?” – дип сорагач, ул: “Аның сакалының хәрәкәт итүеннән белдек” – дип әйтте”[33]. Хатын-кызлар барлык намазларын да эчтән укыйлар[34].

Хәнәфи галимнәренең күбесе имамга оеп укыган кеше Коръән укымый, дигән фикердә тора[35].

Дәлил.

Коръән. “Коръән укыган вакытта дәшмичә тыңлап торыгыз, шәять Аллаһның рәхмәтенә ирешерсез![36]”

Сөннәт. Пәйгамбәребез (с.) әйтте: “Имам сезгә аның артыннан кабатлар өчен Һәм аңа иярер өчен. Ул тәкбир әйтсә, сез дә әйтегез. Ул Коръән укый башласа, дәшмәгез (тыңлагыз)[37]”. Ошбу хәдисне имам Мөслим сахих дип атады. Имам артыннан Коръән укымау турында Зәед ибне Сабит (р.) та әйтеп калдырды.

---

[33] Бохари (№ 746) һәм Мөслим (№452) хәдисләр җыентыкларыннан.

[34] Ибне Габидин “ Раддулҗ-мохтар”, 2 җилд, 259 сәхифә.

[35] Мөхәммәд ибне Хәсән Әш-Шәйбәни фикере буенча, Коръәнне эчтән укыла торган намазларда имамга оеп укыган кешенең Коръән укуы шелтәгә лаеклы (мәкрүһ) гамәл түгел. Карагыз: Әл-Гайни “Әл-Биная”, 2 җилд, 375 сәхифә.

[36] 7:204

[37] Әбү Хөрайрадан (р.) риваять ителгән хәдис; Ибне Мәҗә (№ 846) хәдисләр җыентыгыннан.

Эчтән “Әмин” дип әйтү

“Фатиха” сүрәсеннән соң һәр намазда имам һәм аңа иярүчеләр “Әмин” дип эчтән әйтәләр[38].

Дәлил.

Сөннәт. Пәйгамбәребез (с.) әйтте: “Имамыгыз “гайриль-мәгъдуби галәйһим вә ләд-даллин” дип әйткәч, сез “Әмин” дип әйтегез. Дөреслектә, шул вакытта фәрештәләр дә “Әмин” дип әйтеп торалар. Һәм, дөреслектә, шул вакытта имам да “Әмин” дип әйтә”[39].

Ошбу хәдис “Әмин” сүзенең эчтән әйтелүе турында хәбәр итә. Чөнки “Әмин” сүзе кычкырып әйтелергә тиеш булса, Пәйгамбәребезгә (с.) аның турында аерым әйтергә кирәк булмас иде[40]. Ә имамга оеп укыган кешеләр имам артыннан кабатлыйлар: “Имам сезгә аның артыннан кабатлар өчен һәм аңа иярер өчен...”.

Сәмура (р.) әйтә иде: “Пәйгамбәребез (с.) ике очракта кычкырып әйтмәде (ягъни, эчтән әйтте): намазга керешкәч тәкбирдән соң һәм Коръән укуны тәмамлаганнан соң (ягъни, “Фатиха”ны укып бетергәннән соң)”. Гыймран ибне Хөсәен (р.) аны дөрес дип тапмады һәм шуның турында Гобәйә ибне Кәгебкә (р.) язды. Теге исә “Сәмура сөйләгәнчә булды” дип җавап язды[41]. “Әмин”не кычкырып әйтү турында килгән хәдисләр Пәйгамбәребезнең (с.) “Әмин”не кычкырып әйтүләре сәхабәләрне өйрәтер өчен булганын һәм аннан соң шул эшне туктатканын аңлаталар. Яисә Пәйгамбәребезнең (с.) “Әмин”не тавыш белән әйтүе Коръәннең ”Раббыгызга түбәнчелек белән һәм яшерен рәвештә дога кылыгыз[42]” дигән аяте иңгәнче

---

38 Мөслим (№ 577).

39 Әбү Хөрайрадан (р.) риваять ителгән хәдис; Нәсаи (№918) хәдисләр җыентыгыннан һәм Әхмәт “Мөснәд” (№6890).

40 Карагыз: Әт-Тәхәнәви “Игъләә әс-сөнән”, 2 җилд, 739 сәхифә.

41 Әд-Дәракутни (1290), Әхмәт (19362), охшаш хәдисләрне Нәсаи һәм Бәйхәкый китерәләр..

42 7:55

булганын аңлата. Чөнки бу аяттә доганың эчтән әйтелүе хәерлерәк булганы турында аңлатыла. Билгеле ки, “Әмин” сүзе Коръәндәге сүз түгел, ә дога. Шуның өчен ул эчтән әйтелергә тиеш[43].

Рөкүгъкә һәм сәҗдәгә барганда тәкбирне кулларны күтәрмичә әйтү.

Рөкүгътә куллар бармаклары ачылган килеш тезләргә куела. Арка бер якка да бөкрәймәгән хәлдә туп-туры булырга тиеш. Баш арка белән бертигез куела.

Хатын-кызлар исә бераз гына бөгелеп, рөкүгь кылалар. Бармаклары ачылган килеш тезләренә куялар[44].

Дәлил.

Сөннәт. Вәбисә ибне Мәгъбәд (р.) әйтте: “Мин Пәйгамбәребезне (с.) намаз укыган вакытта күрдем. Ул рөкүгь кылганда арканы шулкадәр туры куя иде ки, аркасына су салсаң, бер якка да агып китмичә, аркасында салган килеш калыр иде[45]”.

Галкәмә (р.) әйтте: Габдулла ибне Мәсгүд (р.) әйтте: “Сезнең белән бергә Расүлүллаһ (с.) укыган рәвештә намаз укыргамы?” Аннан соң намаз укыды һәм кулларын намазның башыннан гайре күтәрмәде[46].

Әл-Әсвәд (р.) әйтте: “Мин Гомәр ибн әл-Хәттабның (р.) намаз башында кулларын күтәреп, башка вакытта күтәрмәгәнен күрдем”[47]. Гомәрнең (р.) Пәйгамбәребезнең (с.) рөкүгь һәм сәҗдә кылганда кулларын күтәргәне турында белмәвен күз алдына китерергә мөмкин түгел. Әгәр

---

[43] Әл-Гайни “Әл-Бинәя”, 2 җилд,233 сәхифә.

[44] Карагыз: Ибне Габидин “Раддуль-мохтар”, 2 җилд, 259 сәхифә.

[45] Ибне Мәҗә (№862) хәдисләр җыентыгыннан.

[46] Әбү Дәвыт (№ 748), Термези (№ 257), Нәсәи (1058), Әхмәт “Мөснәд” (№ 3681), Бәйхәкый “Сөнән-әл-кубра” (№ 2363) хәдисләр җыентыкларыннан.

[47] Ибне Әбү Шәйбә “Әл-Мөсәннәф” № 2454, Әт-Тәхави “Мәгани әл-әсәр” № 1320, Бәйхәкый “Әс-Сөнән әл-Кубра” № 2367.

ул моны белмәгән булса да, башка олугъ сәхабәләр аны төзәткән булырлар иде. Әмма Гомәр (р.), намаз укыган вакытта, кулларын фәкать намазның башында күтәрә иде, һәм беркемнең дә аны дөрес укымыйсын, дип төзәткәне булмады[48]. Риваятьләрдә дүрт изге хәлифәнең намаз укыганда кулларын беренче тәкбирдә генә күтәрүләре турында хәбәр ителә[49].

Гасыйм ибне Куләйб (р.), Гали (р.) намаз укыганда кулларны фәкать намаз башында күтәргәне турында әтисенең сүзләрен китерә[50]. Шунысы игътибарга лаек: Галинең (р.) Пәйгамбәребезнең (с.) элек рөкүгь һәм сәҗдәгә киткәндә дә кулларын күтәргәнен күргәне бар иде. Әмма Гали (р.) шулай эшләмәде. Бу - Галинең (р.) элек рөкүгь һәм сәҗдәгә киткәндә кулларны күтәрүнең мәнсух, ягъни хөкеме юк ителгәне турында җитди дәлиле булуын исбатлаучы факт[51].

Җәбир ибне Сумара (р.) Пәйгамбәребезнең (с.) алар янына чыгып: “Нәрсә соң бу: сез кулларыгызны котырган атлар койрыкларын болгаган сыман болгыйсыз! Намаз укыганда тыныч булыгыз!”[52]. Имам Әл-Бохари, ошбу хәдисне аңлатып, бу хәдистәге Пәйгамбәребезнең (с) шелтәсе намазны тәмамлап, сәлам әйткән вакытта кулларын сузучы сәхабәләргә кагыла, дип яза. Әмма чынлыкта бу шелтә намаз дәвамында кулларын күтәрүчеләргә, ягъни рөкүгъ алдыннан, рөкүгъдән соң һәм сәҗдәдән соң күтәрүчеләргә кагыла. Моңа хәдиснең контексты дәлил булып килә. Беренчедән, “намаз укыганда тыныч булыгыз” дигән тәгъбир Пәйгамбәр (с) тарафыннан әйтелгән шелтә намаз эчендәге гамәлләргә кагыла. Сәлам бирү исә ул гамәлләрдән түгел, чөнки намаз ахыргы кагъдәдән соң сәлам бирүгә кадәр үк тәмамланган булып санала.

[48] Әт-Тәхави “Мәгани әл-әсәр”, 1 җилд, 294 сәхифә.

[49]. Нәймәви “Әсәр әс-сөнән”.

[50] Ибне Әбү Шәйбә “әл-Мөсәннәф” № 2454, Әт-Тәхави “Мәгани әл-әсәр” № 1328.

[51] Әт-Тәхави “Мәгани әл-әсәр” 1 җилд, 292 сәхифә.

[52] Мөслим (№ 651) һәм Әбү Дәвыт (№ 847) хәдисләр җыентыкларыннан.

Икенчедән, намаз вакытында кулларны еш күтәрү, намаз ахырында бер мәртәбә кул сузу белән чагыштырганда, Пәйгамбәрнең (с) "...котырган атлар койрыкларын болгаган сыман болгыйсыз" дип әйткәненә күбрәк туры килә, чөнки котырган атлар койрыкларын бер мәртәбә күтәрү белән генә чикләнмиләр[53].

Рөкүгь һәм сәҗдә тәсбихе.

Рөкүгьтә өч мәртәбә "*Сөбхәнә рабийәл-газыйм*" дип тәсбих әйтелә, ә сәҗдәдә исә "Сөбхәнә раббиял-әгълә" дип әйтелә.

Дәлил.

Сөннәт. Хөзәйфә (р.) сөйләде: "Пәйгамбәребез (с.) рөкүгьтә "*Сөбхәнә рабийәл-газыйм*", ә сәҗдәдә исә "*Сөбхәнә рабийәл-әгълә*" әйтә иде"[54].

Рөкүгьтән күтәрелгәндә тәсмиг әйтү.

Рөкүгьтән күтәрелгәндә "СәмигаЛлаһү лимән хәмидәһ" дип әйтелә. Тулысынча күтәрелгәч, "Раббәнә ләкәль-хәмд" дип әйтелә. Әбү Хәнифә фикере буенча, имам тавыш белән "СәмигаЛлаһү лимән хәмидәһ" дип әйткәч, аңа иярүчеләр шул сүзләрне кабатламыйча, эчтән фәкать "Раббанә ләкәль-хәмд" дип әйтәләр. Бу – Әбү Хәнифә фикере. Әбү Йосыф белән Мөхәммәт исә аның белән килешми һәм бу очракта имам зикернең икесен (тәсмиг белән тәхмид) дә әйтә дигән фикердә тора: "Сәмига Ллаһү лимән хәмидәһ" дигәнне тавыш белән, ә "Раббәнә ләкәль-хәмд" дигәнне эчтән генә.

Дәлил.

Әбү Хәнифә: Пәйгамбәребез (с.) әйтте: "Имам "Сәмига

---

[53] Тулысынча карагыз: Әл-Госмани Б. Мәусуга фәтх әл-мулһим би шәрх сахихи әл-имам Мөслим 3нче җилд, 236-240нчы битләр.

[54] Тирмизи (№243) хәдисләр җыентыгыннан.

Лланһү лимән хәмидәһ" дип әйткәч, сез "Раббәнә ләкәль-хәмд" дип әйтегез"[55]. Пәйгамбәребез (с.) ике зикерне имам белән аңа иярүчеләр арасында бүлгән, имам нәрсә әйтергә тиешлеген һәм аңа иярүчеләрнең нәрсә әйтергә тиешлеген билгеләгән.

Әбү Йосыф һәм Мөхәммәд: Пәйгамбәребез (с.) намаз укыганда шул ике зикерне берләштерә иде (ягъни, ике зикерне дә үзе әйтә иде)[56], дип риваять ителә. Әбү Хәнифә фикере буенча, ошбу хәдис Пәйгамбәребезнең (с.) имам булып тормыйча, намазны ялгыз уку рәвешен күрсәтә.

Сәҗдә кылу.

Кулларны күтәрмичә, тәкбир әйтеп, сәҗдәгә киткән вакытта идәнгә башта тезләр, аннан соң кул учлары куела. Йөз ике уч арасында, учлар колаклар белән бер дәрәҗәдә була һәм идәнгә маңгай белән борын тияргә тиеш. Беләкләрне ике якка аерып куярга, эчне ботлардан ераграк тотарга кирәк. Кул һәм аяк бармаклары Кыйбла ягына юнәлдерелә.

Хатын-кыз исә сәҗдәне эчен ботларына тидереп һәм кулларын җыебрак тотып башкара.

Сәҗдәдә өч мәртәбә "Сөбханә раббияль-әгълә" дип әйтелә.

Дәлил.

Сөннәт. Ваил ибне Хөҗер (р.) әйтте: "Мин Расүлүлланең (с.) сәҗдәгә киткәндә җиргә башта тезләрен, аннан соң учларын куйганын, ә сәҗдәдән күтәрелгәндә башта учларын, аннан соң тезләрен күтәргәнен күрдем"[57].

Ул шулай ук: "Мин Пәйгамбәребезнең (с.) сәҗдә кылга-

---

[55] Әнәс ибне Мәликтән (р.) тапшырылган хәдис, Бохари (№ 689) һәм Мөслим (№ 392) хәдисләр җыентыкларыннан.

[56] Әбү Хөрәйрәдән тапшырылган хәдис, Бохари (№ 789) һәм Мөслим (№ 392) хәдисләр җыентыкларыннан.

[57] Термези (№ 268), Әбү Дәвыт (№ 838) һәм Нәсәи (№ 1089) хәдисләр җыентыкларыннан.

нын карап торганда. учларын колаклар дәрәҗәсенә куйганын күрдем"[58], дип әйтте.

Габделҗәббәр ибне Ваил (р.) әйтте: "Мин Пәйгамбәребезнең (с.) сәҗдә кылганда җиргә борыны белән маңгаен куйганын күрдем"[59].

Пәйгамбәребез (с.) сәҗдә кылганда эчен ботлардан шул кадәр ерак тота иде, аның эче белән бот арасында берәр хайван кереп китәрлек ара кала иде"[60].

Хөзәйфә (р.) әйтте: "Пәйгамбәребез (с.) рөкүгътә "Сөбхәнә раббиял-газыйм", ә сәҗдәдә "Сөбхәнә раббиял-әгълә" дип әйтә иде"[61]

Мәлик ибне Бөхәйнә (р.) әйтте: "Пәйгамбәребез (с.) намаз укыганда сәҗдәдә ике якка ике кулын шулкадәр аерып куя иде, хәтта аның култык асларын күренә иде"[62].

Намаз укучы беренче сәҗдәдән соң тәкбир әйтеп, күтәрелеп утырырга һәм бер мизгелгә булса да, тынычлык халәтенә ирешеп, тәкбир белән икенче сәҗдәгә китәргә тиеш.

Дәлил.

Сөннәт. "Пәйгамбәребез (с.) намазны игътибарсыз укыган кешегә: "Намазга басасың икән, "*Аллаһу әкбәр*" дип башла, аннан соң Коръәннән җиңел булган укы, аннан соң рөкүгькә китеп, анда тынычланганчы тор, аннан соң күтәрелеп бас, аннан соң сәҗдәгә китеп, анда тынычланганчы тор, аннан соң күтәрелеп утыр һәм тынычланганчы утырып тор, аннан соң намазыңны алга таба шулай дәвам ит" – дип әйтте[63].

---

[58] Нәсәи (№ 1265), Тәбәрани "Мөгҗәм әл-кәбир" (№ 17549), Әхмәт "Мөснәд" (№ 18878).
[59] Тәбәрани "Мөгҗәм әл-кәбир" (№ 17533)
[60] Мәймүнәдән (р.) тапшырылган хәдис, Мөслим (№ 496).
[61] Термези (№ 243).
[62] Бохари (№ 377).
[63] Әбү Хөрайрадән (р.) тапшырылган хәдис, Бохари (№ 715), Мөслим (№ 602), Әбү Дәвыт (№ 730).

Икенче сәҗдәдән соң утырмыйча торып басу.

Намаз укучы, икенче сәҗдәдән соң утырмыйча тәкбир әйтеп, торып басарга тиеш. Һәм бу хәрәкәт сәҗдәдән соң тәшәһһүд укырга кирәк булган очрактан кала барлык очракларда да башкарыла.

Дәлил.

Сөннәт. Гаййәш ибне Сәхел Әс-Сәгыйди сәхабәләр алдында Пәйгамбәребезнең (с.) намаз укыганы турында сөйләгәндә шулай дип әйтте: "... тәкбир әйтеп, икенче сәҗдәгә китте, аннан соң тәкбир әйтеп утырмыйча торып басты"[64].

Тәшәһһүд һәм салаватны уку.

Икенче рәкәгатьтән соң утыруда, әгәр аннан соң намаз дәвам ителсә, фәкать тәшәһһүдне укып, өченче рәкәгатькә торабыз. Әгәр аннан соң намазны тәмамларга кирәк булса, тәшәһһүд белән бергә салаватны да укыйбыз, һәм шул утыру намазның рөкене булып тора. Шуңа күрә ахыргы утыруны калдырырга ярамый.

Утырганда сул аякны җәеп, уң аякны бармаклары белән Кыйблага юнәлдереп бастырып куярга тиешле. Учлар бармаклар арасы ачык калган килеш ботларга куела.

Хатын-кыз сул ягы белән утырып, аякларын уң ягында калдыра. Учларны ботларына бармаклар арасын ачмыйча куя[65].

Дәлил.

Сөннәт. Пәйгамбәребез (с.) намазда утырганда сул аягын җәеп, аның өстенә утыра иде, ә уң аягын бастырып куя иде"[66].

---

[64] Әбү Дәвыт (№ 733, 966), Бәйхәкый "Сөнән әл-кубра" (№ 2475).

[65] Ибне Габидин "Радд әл-мохтар" 2 җилд, 259 сәхифә.

[66] Гайшәдән (р.) тапшырылган хәдис, Мөслим (№ 498).

Ибне Зөбәер (р.) Пәйгамбәребезнең (с.) тәшәһһүд укуы турында сөйләгәндә: “утырганда ул уң кулын уң ботына, ә сул кулын сул ботына куя иде” – дип әйтте[67].

Тәшәһһүдне әйткәндә намаз укучы “Әшһәду” сүзеннән соң уң кулның имән бармагын күтәрә, “Иллә Ллаһ” сүзеннән соң – төшерә. Бу – бармак күтәрүнең беренче ысулы. Икенче ысулы исә имән бармакны күтәрер алдыннан исемсез һәм чәнти бармакларны уч тарафына җыеп, урта һәм баш бармаклардан боҗра ясап куюдан гыйбарәт. Ике ысул дә дөрес булып санала.

Бармакны күп мәртәбә хәрәкәтләндерү хәнәфи мәзһәбендә мәкрүһ гамәл булып санала[68]. Алай гына да түгел, кайбер галимнәр имән бармакны күтәрмәүне хәерлерәк дип санаганнар[69].

Дәлил.

Сөннәт. Ибн Әз-Зөбәер (р.) әйтте: “Пәйгамбәребез (с.) тәшәһһүд укыганда имән бармагы белән ишарә кылган һәм аның хәрәкәтләндермәгән”[70].

Ошбу хәдисне риваять итүчеләр чылбыры сахих. Имам Бәйхәкый үзе Ваил ибне Хөҗердән (р.) китерелгән “...аннан соң бармагын күтәрде, һәм бармагын хәрәкәтләндергәнен күрдем...” дип хәбәр иткән хәдис турында “ихтимал, “хәрәкәтләндерде” сүзен китергәндә “ишарә итте” дигән мәгънә күздә тотылгандыр” дип әйтте[71].

Ибне Гамер (р.) риваять иткән “Имән бармакны намазда хәрәкәтләндерү – шайтан өчен коточкыч хәл” дигән хәдисне Бәйхәкый “сахих түгел” дип билгеләгән[72].

Салават тәшәһһүдтән соң укыла. Салават әйтү төрле формаларда була, әмма иң камиле шулдыр: *“Аллаһуммә салли галә*

[67] Мөслим (№ 579).

[68] Әт-Тәхәнәви “Игләә әс-сөнән” 2 җилд, 879 сәхифә.

[69] Ибне Габидин “Радд әл-мохтар” 2 җилд, 265,266,267 сәхифә.

[70] Әбү Дәвыт (№ 839).

[71] Шәүкәни “Нәил әл-әүтар”, 2 җилд, 315, 316 сәхифә.

[72] Бәйхәкый “Сөнән әл-кубра”, 2 җилд, 132 сәхифә.

сәйидинә Мухаммәдин вә галә әәли сәйидинә Мухаммад, кәмә салләйтә галә сәйидинә Ибраһимә вә галә әәли сәйидинә Ибраһим, вә бәәрик галә сәйидинә Мухаммәдин вә галә әәли сәйидинә Мухаммад, кәмә бәәрәктә галә сәйидинә Ибраһимә вә галә әәли сәйидинә Ибраһим фил-галәмиин, иннәкә хәмидун мәҗид". Хәнәфиләр фикере буенча, Пәйгамбәр исеменә "сәйид" эпитетын кушу мөстәхәб гамәл булып тора. Ә инде "Намазда мине "сәйид" – дип әйтмәгез" хәдисенә килгәндә, ул уйлап чыгарылган, дөреслеккә туры килмәгән хәдис булып санала.

Намаз ахырында сәлам бирү.

Тәшәһһүд һәм салават укыганнан соң Коръәннән яисә Сөннәттән алынган дога укырга мөмкин. Догадан соң башны башта уң якка борып, сәлам әйтәбез, аннан соң сул якка борып, сәлам бирәбез: "Әс-сәламү галәйкүм уә рахмәтү Ллаһ".

Дәлил.

Сөннәт. Габдулла ибне Мәсгүд (р.) әйтте: "Пәйгамбәребез (с.) башын уң якка борып, сәлам биргәндә, аның уң яңагының аклыгы күренә иде, ә сул якка сәлам биргәндә – сул яңагының аклыгын күреп була иде[73].

Намаздан соң башкарыла торган гамәлләр.

Намаз тәмамлангач, сөннәт буенча хәдистә китерелгән дога кылына: *"Аллаһуммә әнтәс-сәләм вә минкәс-сәләм, тәбәрактә йә зәлҗәләли вәл-икрам".* Моннан соң "аятелкөрси" укыла һәм утыз өчәр мәртәбә шушы зикерләр әйтелә: *"Субханаллаһ", "Әл-хәмду лилләһ", "Аллаһу әкбәр".* Дәвам итеп, намаз укыган кеше кулларының уч төпләрен өскә каратып күкрәк дәрәҗәсенә кадәр күтәреп,

[73] Әбү Дәвыт (№ 996), Термези (№ 295), Нәсәи (№ 1324,1322).

дога кыла[74]. Догасын кылгач, куллары белән йөзен сыпырып ала[75]. Бу гамәлләр өйлә, ахшам һәм ястү намазларының сөннәт намазларыннан соң, иртәнге һәм икенде намазларының фарыз өлешләреннән соң башкарылалар.

Шунысы мөһим, фарыз һәм сөннәт намазлары арасындагы вакыт бик кыскадыр. Һәм иң яхшы гамәл булып бу вакытта башка гамәлләрне башкармыйча, фәкать алда әйтеп үтелгән кыска дога кылу, ягъни: *"Аллаһуммә әнтәс-сәләм вә минкәс-сәләм, тәбәрактә йә зәлҗәләли вәл-икрам"*[76]. Шушы дога кылынгач, намаз укучы торып басып сөннәт намазын башкара. Сөннәт намазын башкаручыга урынын алмаштыру хәерлерәк була (мәсәлән, алдагы намазны укыган урыннан бер адым читкә күчү дә җитә).[77] Намаз беткәч имам намаздан соң әйтелә торган зикерләрне үтәр өчен оючыларга карап утырырга тиеш.

Дәлил.

Сөннәт. Мөэминнәрнең анасы Гайшә (р) сөйләве буенча Пәйгамбәр(с) намаз ахырында сәлам биргәннән соң (монда өйлә, ахшам, ястү намазлары күздә тотыла) шушы дога, ягъни *"Аллаһуммә әнтәс-сәләм вә минкәс-сәләм, тәбәрактә йә зәлҗәләли вәл-икрам"*, дип әйткән вакытта гына утыра иде.[78]

Пәйгамбәр (с) әйтте: "Аллаһтан кулларыгызның өске ягы белән түгел, ә уч төпләре белән сорагыз һәм соңында алар белән битләрегезне сыпырыгыз".[79]

---

[74] Бу гамәл мөтәвәттир дрәҗәсендәге сөннәт гамәлләреннән санала. Карагыз: Әт-Тирмизинең хәдисләр җыентыгы, №3556; Әбу Даут №1486, 1488; Ибн Мәҗә №3865; Әл-Бәйхакый №2/212. Әнәс ибн Мәликтән риваять ителеп, Бухари җыентыгында килгән хәдискә күз салсак, аны түбәндәгечә аңлатырга була: Әнәснең Пәйгамбәрнең кулларын яңгыр сорап кылган дога вакытыннан башка шулай югарыга күтәргәнен күрнәне юк иде. Шулай итеп Әнәс Пәйгамбәребезнең башка очракларда кулларын югары күтәргәнен инкарь итми.

[75] Йөзләрне сыпыру шулай ук сөннәт булып тора. Карагыз: Ибн-Габидин М. Радд Әл-Мохтар, 2 җилд, 264 сахифә; Вәһбә Әз-Зөһәйли. Фикһу әл-исләми вә әдилләтүһү 2 җилд, 995 сахифә.

[76] Сәхабәләр әйтүе буенча, фарыз намазларыннан соң, әгәр дә сөннәт укыласы булса, утырып тору мәкруһ булып санала.

[77] Карагыз: Әл-Һинди А. Фәтәвә әт-татархания 1җилд, 270 сәхифә.

[78] Карагыз: Мөслим №134/592; Әт-Тирмизи №298; Ибн Мәҗә №924; Әхмәд №235/6.

[79] Карагыз: Әбу Дәвыт №1485, 1486.

Пәйгамбәр (с) иртәнге намаз тәмамлангач, үзенең сәхабәләренә йөзе белән борыла торган булган. Аның шушы гамәле мәчеткә яңа кергән кешеләргә намаз тәмамланганы турында хәбәр иткән. Чөнки ул вакытта имам кыйбла ягына юнәлмәгән булган.

Намаз укучының намаздан соң калу урыны.

Намаз укучыга, намазын тәмамлагач, шул урында калу хәерлерәк. Ягъни имам һәм аңа оючылар зикер һәм догаларны үз урыннарында утырып кылалар һәм имам үз урыныннан (күп очракта мәчеттәге бу урын михраб була) торып киткәч кенә кузгала алалар.

Дәлил.

Сөннәт. Әнәс ибн Мәликтән китерелгәнчә, Аллаһның пәйгамбәре, үзе намазын тәмамлап киткәнчегә хәтле, башкаларга таралырга рөхсәт итмәгән.[80]

Намазда баш киеме кию.

Фарыз намазны башкарганда да, сөннәт намазны башкарганда да, баш киеме кию зарури. Бу гамәл мөстәхәб гамәл булып санала. Ә инде белә торып, намазны баш киемсез уку мәкруһ булып тора[81], әмма шул ук вакытта андый намаз дөрес башкарылган дип санала. Әгәр дә билгеле бер сәбәпләр аркасында намаз вакытында баш киемен кию мөмкинлеге булмаса, андый гамәл мәкруһ гамәл булып саналмый.

Дәлил.

Сөннәт. Ибн Гомәр: “Аллаһның расуле ак төстәге баш киеме кия иде” – дип әйтә[82].

---

[80] Карагыз: Әбу Дәвыт №624.

[81] Карагыз: Вәһбә Әз-Зөһәйли. Фикһу әл-исләми вә әдилләтүһү 2 җилд, 972 сәхифә; Гәләветдин Әл-Кәсәни. Бәдәигу Әс-Сәнәигъ 1 җилд, 538 сәхифә; Әл-Фәтәвә әл-һинди 1 җилд, 116 сәхифә; Әл-Һинди А. Фәтәвә эт-татархания 1 җилд, 352 сәхифә.

[82] Әл-Бәйхакый. Шигап әл-иман №5991(риваять итүчеләрнең берсе зәгыйф).

Габдулла ибн Сәгыйд Гали ибн Хөсәеннең ак төстәге мисыр баш киемен кигәнен күрүе турында хәбәр итә[83].

Ракьянә Габдуязид Пәйгамбәрнең: “Чалма һәм баш киеме – без һәм мөшрикләр арасындагы аерманы чагылдыручы күрсәткеч”, дип әйткәнен ишетә[84].

3. ҖӘМӘГАТЬ БЕЛӘ УКЫЛА ТОРГАН НАМАЗ.

Фарыз намазларын җәмәгать белән уку сөннәт мөәккәдә (калдырылмый торган сөннәт) дип санала. Кайбер галимнәр аны фарыз кифая дип тә атыйлар[85]. Гыйрак галимнәре мөселманның бер мәртәбә булса да җитди сәбәбсез җәмәгать намазын калдыруны гөнаһ дип санаганнар. Хорасан[86] галимнәре җәмәгать намазын калдыру гадәткә керсә, гөнаһ була дип әйткәннәр. Шуның өчен намазларны вакыт-вакыт җәмәгать белән укырга тырышырга кирәк[87].

Хатын-кызларга ир кеше имам булмаган вакытта җәмәгать белән намазы уку мәкрүһ. Әмма, шуңа карамастан, җәмәгать белән укысалар, имам булып сайланган хатын-кыз беренче сафның уртасында торырга тиеш.

Дәлил.

Сөннәт. Әбү Сәгыйд әл-Хөдри (р.) Пәйгамбәребез (с.)нең “Намазны җәмәгать белән уку ялгыз укуга караганда егерме биш тапкыр хәерлерәк” дигән сүзләрен ишеткән[88].

---

[83] Карагыз: Ибн Әбу-Шәйбә. Мусәннәф 6 җилд, 33 сәхифә.

[84] Карагыз: Әл-Хәким. Мөстәдрак галә сахихәйн №5937,; Әл-Бәйхакый. Шигап әл-иман №5990,; Мөснәд Әбу-ягъләә Әл-Маусыйли №1384.

[85] Фарыз кифаяне мөселманнар арасында бер төркем үтәсә, башкалардан җаваплылык төшә, әгәр беркем дә үтәмәсә, барысы да гөнаһлы булырлар.

[86] Иран һәм Әфганстанның төньяк һәм төньяк-көнчыгыш якларда урнаштырылган бер тарихи өлкә.

[87] Ибне Габидин “Радд Әл-мохтар”, 2 җилд, 341. 347 сәхифә.

[88] Бохари (№ 646).

Намаз вакытында имам булыр өчен иң кулай кешене билгеләү тәртибе

Җәмәгать белән укылган намазда имам булып Пәйгамбәребезнең (с.) Сөннәтен (ягъни, фикыһны) яхшырак белгән кеше торса яхшырак була. Ләкин ул кеше Коръән аятьләрен намаз укыр өчен җитәрлек дәрәҗәдә белергә тиеш. Аннан соң имам булу приоритеты кешенең Коръәнне яхшырак белүенә, тәкъвалыгына, яшенә, әхлагына, кыяфәтенә карап бирелә[89]. Шуны да әйтергә кирәк, мәчет имамына үз мәчетендә, йорт хуҗасына үз өендә имам булуда башкаларга караганда өстенлек бирелә[90].

Сафларны тигезләү.

Пәйгамбәр Мөхәммәднең (с) сөннәте буенча җәмәгать белән укылучы намазда иң мөһим гамәлләрнең берсе булып сафларны тигезләү һәм тыгызландыру тора. Әмма, шул ук вакытта, бу гамәлне башкарганда янында торучыга уңайсызлык тудырмау шарт. Сафларны тигезләү һәм тыгызландыру дигәндә намаз укучыларның иңбашларын бер-берсенә тигезләү күздә тотыла[91]. Намаз укучының аяклары арасында күпме ара калырга тиешлеге турында Пәйгамбәрнең (с) төгәл сүзе булмаганга,[92] хәнәфи мәзһәбендәге галимнәр бу очракта аяк табаннары арасында дүрт бармак сыярлык ара калдырырга киңәш итәләр.[93]

---

[89] Әл-Мәүсыйли “Ихтияр”, 1 җилд, 89 сәхифә.

[90] Әт-Тәхәнәви “Игләә әс-сөнән” 3 җилд 1293 сәхифә.

[91] Әл-Һинди А. Фәтәвә әт-татархания 1 җилд, 390 сәхифә.

[92] Карагыз., мәсәлән: Шәхин Лашин М. Фәтх әл-мунгим шәрх сахих Муслим 2 җилд, 597-604; Әл-Гайни А. Гумдәд әл-кари шәрх сахих әл-Бухари 5 җилд, 369-379.

[93] Карагыз: Әл-Фәтәвә әл-һиндия 1 җилд, 131 сәхифә; Вәһбә Әз-Зөхәйли Фикһ әл-исләми вә әдилләтүһү 2 җилд, 881 сәхифә.

Дәлил.

Сөннәт. Пәйгамбәр (с) әйтте: “Сафларыгызны тигезләгез. Чынлыкта исә, намазның камиллеге сафларның тигезлегендәдер”.[94]

Әнәс ибн Мәликнең намаз вакытында бер сәхабәнең аяк табанын икенче бер сәхабәнең аяк табанына тоташтырып куюын күрүе сөннәт булып тормый. Киресенчә, сәхабәләрнең алай эшләгәне булмады һәм алай эшләргә теләмәделәр дә. Моңа дәлил булып Мәгъмәрдан килгән хәдис тора һәм бу хәдистә: “... әгәр дә мин бу гамәлне берсенә (сәхабәләрнең берсенә) карата башкарсам, ул котырган качыр кебек читкә сикерер иде”[95] – дип әйтелә.

Әгәр имам белән бергә бер генә кеше укый икән, ул имам белән бер дәрәҗәдә аның уң ягына баса. Бу очракта имамның сул ягына басу кирәкле булып саналмый. Мөхәммәт ибне Хәсән Әш-Шәйбәни исә имамга оеган кешенең аяк бармаклары имамның үкчәләре белән бер дәрәҗәдә булырга тиеш дип әйткән.

Әгәр имам белән ике яисә күбрәк кеше укый икән, алар имам артыннан басалар. Әбү Йосыф бу очракта имамга иярүче ике кешенең берсе аның уң ягына, икенчесе – сул ягына басарга мөмкин дип әйткән.

Хатын-кызлар имамга ияреп укыганда аерым бер сафка басалар. Әгәр җәмәгать белән укылган намазда балалар да катнашалар икән, башта беренче саф булып ир кешеләр баса, аннан соң балалар һәм балалар артыннан гына хатын-кызлар. Әгәр намаз вакытында хатын-кыз ирләр белән бер сафта торып, алар арасында бернинди дә киртә булмый икән, хатын-кызның сул һәм уң якларында һәм артында торган ир кешеләрнең намазлары бозыла. Ошбу хатын-кызның намазы бозылмый[96].

[94] Бу хәдис Әнәстән тапшырыла; Мөслимнең хәдисләр җыентыгы №656.

[95] Карагыз: Әл-Гайни А. Гумдәд әл-кари шәрх сахих әл-Бухари 5 җилд, 379 сәхифә; Әт-Тәханәви А. Игъләә әс-сунән 3 җилд, 1442 сәхифә.

[96] Әл-Мәүсыйли “Ихтияр”, 1 җилд, 82 сәхифә.

Дәлил.

Сөннәт. Әнәс (р.) әйтте: "Минем Мөләйкә исемле дәү әнием Пәйгамбәребезне (с.) әзер табынга чакыды. Ашагач ул (с.): "Торыгыз, мин сезнең белән намаз укыйм". Мин исә камыштан ясалган һәм озак кулланудан каралып беткән бер җәймә өстенә бастым һәм аның өстенә су сиптем. Аннан соң аның өстенә Пәйгамбәребез (с.) басты. Мин бер ятим белән аның артыннан беренче сафка бастым. Дәү әнием исә артка басты. Ике рәкәгать намаз укыгач, Пәйгамбәребез (с.) чыгып китте"[97].

Намазның калдырылган өлешен тутыру.

Әгәр дә берәрсе, җәмәгать белән укыла торган намазның башына өлгермичә, җәмәгатькә бер яки ике рәкәгать укылганнан соң килеп кушыла икән, аңа намазын җәмәгать белән укылган намаз тәмамланганнан соң ялгыз укып бетерергә кирәк. Имам белән бергә укылган өлеше намазның азагы була, шуңа күрә бу кешегә укырга өлгермәгән намазының башын укып бетерергә кирәк була[98].

Мисал: әгәр кеше өйлә намазының дүртенче рәкәгатенә генә өлгергән булса, имам намазны тәмамлагач, торып "Фатиха" һәм тагы бер сүрәне укып беренче һәм икенче рәкәгатьне үзе укый, аннан соң кагъдәгә утырып тәшәһһүдне укый, аннан соң өченче рәкәгатькә тора, аны укып бетереп намазны тәмамлый.

Хәнәфи мәзһәбенең күпчелек галимнәре, намаз укучыга намазын укып бетерү өчен түбәндәгеләрне истә тотарга кирәк дип саныйлар: намазның калдырылган өлеше – сүрәләрне уку ягыннан аның башы, үтәлгән рәкәгатьләр тәртибе буенча – ахыры булып санала.

[97] Әбү Дәвыт (№ 517).

[98] Карагыз: Шәхин Лашин "Фәтх әл-мөнгим шәрех сахих Мөслим", 3 ж., 294-295б.

Шулай ук нәфел яисә сөннәт намазны укыган имамга фарыз намазны укыр өчен оерга ярамаганлыгын һәм бер фарыз намазны укыган имамга башка фарыз намазны укыр өчен оерга ярамаганлыгын (мәсәлән, икенде намазын укыр өчен ойлә намазын укыган имамга) истә тоту мөһим. Җәмәгать белән укыла торган намазга соңга калып, намаз тәмам булгач үзе генә укылмаган рәкәгатьләрне укып торган кешегә оерга ярамый. Фарыз намазны укыган имамга нәфел намазны укыр өчен оерга ярый[99].

4. НАМАЗНЫҢ ВАҖИПЛАРЫ.

Фарыз һәм сөннәт намазларда шушы намазлар дөрес уклыган булып саналсын өчен кылына торган хәрәкәтләр бар. Әгәр шуларның берсе булса да кылынмаса яисә дөрес башкарылмаса, намаз укылган булып саналса да, дөрес укылган дип саналмас. Шуңа күрә ул намазны төзәтергә, ягъни сәждәи сәһү кылырга кирәк.

Намазның ваҗиплары:

Фарыз һәм сөннәт намазларының һәр рәкәгатендә "Фатиха" сүрәсен уку[100]. Башка хөкем буенча фәкать фарыз намазның беренче ике рәкәгатендә генә ваҗип була.

Дәлил. Пәйгамбәребез (с.) әйтте: "Китапны ачучы ягъни "Фатиха" сүрәсен укымаган кешенең намазы юк"[101].

2) Фарыз намазларының беренче ике рәкәгатендә, сөннәт, нәфел һәм витр намазларының һәр рәкәгатендә "Фатиха"дан соң сүрә уку. Тиешле булган күләмдә укыр өчен утыз гарәп хәрефенән ким булмаган кыска сүрәне, йә өч кыска, йә бер озын аять укырга кирәк[102].

[99] Карагыз: Әл-Мәргыйнәни "Әл-Һидәя", 1 ж., 150 б.; Әл-Мәүсыйли "Ихтияр", 1 ж., 83 б.
[100] Карагыз: Әл-Мәүсыйли "Ихтияр", 1 ж., 74 б.
[101] Гөбәдә ибн Әс-Сәмиттән (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 714).
[102] Карагыз: Ибне Габидин "Радд әл-мохтар", 2 ж., 185 б.

Дәлил. Әбү Сәгыйд Әл-Хөдри (р.) әйтте: "Безгә "Фатиха" сүрәсен һәм (Коръәннән) җиңел булганны укырга әмер булды"[103].

3) "Фатиха" сүрәсен өстәмә сүрә һәм аятьләрдән алданрак уку.

Дәлил. Пәйгамбәребез (с.) даими рәвештә шулай эшләде.

4) Сәҗдә кылганда җиргә маңгай белән бергә борынны да тидерү.

Дәлил. Пәйгамбәребез (с.) даими рәвештә шулай эшләде.

5) Намазның хәрәкәтләрен тәртип белән кылу.

Дәлил. Пәйгамбәребез (с.) даимән шулай эшләде[104].

6) Намаз рөкеннәрен тынычлык белән кылу. Һәр рөкенне кылган вакытта бер тәсбих әйтерлек вакыт тынычлыкта булу. Бу тынычлык халәте рөкүгътә, сәҗдәдә, кыямда һәм кәгъдәдә булырга тиеш.

Дәлил. "Пәйгамбәребез (с.) намазны игътибарсыз укыган кешегә: "Намазга торасың икән, "Аллаһү әкбәр" дип башла, аннан соң Коръәннән сиңа җиңел булганын укы, аннан соң рөкүгькә китеп анда тынычланганчы тор, аннан соң күтәрелеп бас, аннан соң сәҗдәгә китеп анда тынычланганчы тор, аннан соң күтәрелеп утыр һәм тынычланганчы утырып тор, аннан соң бөтен намазыңны шул рәвешле укы", дип әйтте[105].

7) Өч һәм дүрт рәкәгатьле намазларда икенче рәкәгать ахырында кагъдәгә утыру.

Дәлил. Пәйгамбәребез (с.) даими рәвештә шулай эшләде.

8) Беренче утырышта тәшәһһүдне уку.

Дәлил. Габдулла ибне Мәсгүд (р.) әйтте: " Пәйгамбәребез (с.) безне икенче рәкәгатьтән соң утырганда тәшәһһүдне укырга өйрәтә иде"[106].

[103] Әбү Дәвыт (№ 695).

[104] 3, 4, 5 пунктларга дәлилне карагыз: Вәхбә Әз-Зөхәйли "Фикыһ әл-Исләми уә әдилләтүһ", 2ж., 810, 811 б.

[105] Әбү Хөрәйрәдән (р.) тапшырылган хәдис; Бохари (№ 715), Мөслим (№ 602), Әбү Дәвыт (№ 730).

[106] Термези (№ 266).

9) Беренче утырыштан соң кичектермичә өченче рәкәгатькә тору.

10) Намаз азагында утырып торганда тәшәһһүдне уку. Утырыш үзе намазның рөкене булып тора.

Дәлил. Пәйгамбәребез (с.) дәими рәвештә шулай эшләде.

11) Намазны уң һәм сул якларга карап “әс-сәлам” әйтеп тәмамлау. “Әс-сәлам” сүзенә “галәйкүм уә рахмәтү Ллаһ” дип кушу сөннәт булып санала[107].

Дәлил. Габдулла ибне Мәсгүд (р.) әйтте: “Пәйгамбәребезнең (с.) уң якка сәлам биргәндә уң яңагының аклыгы күренә иде. Сул якка сәлам биргәндә сул яңагының аклыгы күренә иде”[108].

12) Витыр намазында кунут догасын уку[109] һәм аның алдыннан тәкбир әйтү. Тәкбир, намаз башында кебек кулларны колак турысына күтәреп әйтелә.

Дәлил. Гобәй ибне Кагеб (р.) әйтте: “Пәйгамбәребез (с.) кунут догасын рөкүгь алдыннан укый иде”[110].

13) Гает намазларында тәкбирләр әйтү. Гает намазларының һәр рәкәгатендә өч тәкбир әйтү. Икенче рәкәгатендә рөкүгькә барыр алдыннан аерым тәкбир әйтү.

14) Намазны “Аллаһү әкбәр” сүзләре белән башлау.

Дәлил. Пәйгамбәребез (с) әйтте: “ Намазга торасың икән, башта тиешенчә таһәрәт ал, аннан соң кыйблага юнәл һәм “Аллаһү әкбәр” дип әйт”[111].

15) Иртәнге намазның һәр рәкәгатендә, ахшам һәм ястү намазларының беренче ике рәкәгатендә, җомга, гает һәм таравих намазларының һәр рәкәгатендә һәм Рамазан аенда укылган витыр намазларының һәр рәкәгатендә имамның сүрәләрне кычкырып укуы.

---

107 Вәхбә әӘз-Зөхәйли “Фикыһ әл-Исләми уә әдилләтүһ”, 2ж., 812 б.

108 Әбү Дәвыт (№ 996), Термези (№ 295), Нәсәи (№ 1324, 1322).

109 Дога уку - вәҗип гамәл булып тора. Кунут догасын уку исә – сөннәт. Карагыз: Ибне Габидин “Радд әл-мохтар”, 2 ж., 200, 663 б.

110 Нәсәи (№ 1681), Ибне Мәҗә (№ 1182).

111 Әбү Хөрәйрә (р.) дән тапшырылган хәдис; Бохари (№ 6667), Мөслим (№ 397).

Дәлил. Пәйгамбәребезнең(с.) кылган гамәлләре моңа дәлил булып тора.

16) Өйлә һәм икенде намазларының һәр рәкәгатендә, ахшам намазының өченче рәкәгатендә, ястү намазының ахыргы ике рәкәгатендә имамның сүрәләрне эчтән укуы. Көндез үтәлгән сөннәт намазлары эчтән укыла.

17) Намаз хәрәкәтләрен имам артыннан кабатлау. Әгәр берәр хәрәкәт имамнан алданрак эшләнсә, имам кайсы рөкендә булса, шул рөкенгә кире кайтырга кирәк. Имам артыннан торган кеше имам укыган Коръән сүрәләрен кабатламый, дәшмичә генә тыңлап тора.

Дәлил. Пәйгамбәребез (с.) әйтте: "Имам сезгә аның артыннан кабатлар өчен Һәм аңа иярер өчен. Ул тәкбир әйтсә, сез дә әйтегез. Ул Коръән укый башласа, дәшмәгез (тыңлагыз). Әгәр "гайрил-мәгъдуби галәйһим вә ләд-даллин" дип әйтсә, сез "Әмин" дип әйтегез, әгәр сәҗдә кылса, сез дә кылыгыз..."[112].

5. НАМАЗ ВАКЫТЫНДА ҮТӘЛЕРГӘ КИҢӘШ ИТЕЛГӘН ГАМӘЛЛӘР (СӨННӘТЛӘР).

Фарыз һәм сөннәт намазларда кинәш ителгән гамәлләр сөннәт дип атала. Сөннәт – Пәйгамбәребез (с.) тарафыннан һәрвакыт үтәлгән һәм җитди сәбәп булмыйча, һич калдырмаган гамәл. Шул гамәлләрне үтәмәү намазның асылын бозмаса да, аның камиллеген боза. Шул гамәлләрне үтәгән кеше савап казана. Ә аларны һәрвакыт калдыра торган кеше гөнаһлы була[113].

[112] Әбү Хөрайра (р.) дән тапшырылган хәдис; Ибне Мәҗә (№ 846).
[113] Ибне Габидин "Радд әл-мохтар", 2 җ., 208 б.

Намазның сөннәтләре:

1) Намазга керешкәндә тәкбир әйткәндә кулларны күтәрү. Ир-атлар кулларын колаклар дәрәҗәсенә, хатын-кызлар - иңбашлар дәрәҗәсенә күтәрәләр. Башта кулларны күтәреп, аннан соң тәкбир әйтү хәерлерәк.

2) Кыямда уң кулны сул кул өстенә кую. Ирләр сул кулның беләзеген уң кулның чәнти һәм баш бармаклары белән кочып алып, кулларын кендек астына куялар. Хатын-кызлар исә уң кулны сул кул өстенә куеп, сул кулны уң кул бармаклары белән кочып алмыйлар.

3) “Сәнә” догасын беренче рәкәгатьтә генә уку. Сәнә догасы түбәндәгечә: “Сөбехәнәкә Ллаһүммә вә бихәмдикә вә тәбәракә смукә вә тәгалә җәддүкә вә лә иләһә гайрук”. Җәмәгать намазына имам Коръән сүрәләрен укый башлагач оерга өлгергән кеше сәнә догасын укымый.

4) “Тәгәүүз”не (“Әгүзү биЛләһи минәш-шәйтанир-раҗим”) беренче рәкәгатьтә генә әйтү.

5) “Бәсмәлә”не (“БисмиЛләһир-рахмәнир-рахим”) һәр рәкәгать башында әйтү.

6) “Фатиха” сүрәсен укыгач “Әмин” дип әйтү. Имам, аның артыннан укучы һәм намазны ялгыз укучы да “Әмин” не эчтән әйтәләр.

7) Рөкүгътән соң “Сәмига Ллаһү лимән хәмидәһ” һәм “Раббәнә ләкәл-хәмд” зикерләрен әйтү.

8) Кыямда торганда аяклар арасы дүрт бармак киңлегендә булу.

9) “Фатиха” сүрәсеннән соң иртәнге һәм өйлә намазларында озын сүрәләрне, икенде һәм ястү намазларында уртача сүрәләрне, ә ахшам намазында кыска сүрәләрне кушу. Озын сүрәләр дип эченә 40-50 аять, уртача сүрәләр дип эченә 15 аять, кыска сүрәләр дип эченә якынча 5 аять алган сүрәләрне атыйлар.

10) Намазның беренче рәкәгатендә икенче рәкәгате белән чагыштырганда Коръәнне озаграк уку.

11) Рөкүгькә барганда, сәҗдәгә барганда һәм сәҗдәдән чыкканда “тәкбир” әйтү.

12) Рөкүгьтә кул бармакларын ачылган килеш тезләргә кую. Арка бер якка да авышмаган хәлдә туп-туры булырга тиеш. Баш арка белән бертигез куела. Терсәкләр гәүдәдән ике якка аерылып куела.

Хатын-кызлар исә рөкүгь вакытында бармакларын ачмаган килеш тезләренә куялар.

13) Рөкүгьтә өч мәртәбә “Сөбхәнә раббиял-газыйм” дип әйтү. Ялгыз укыган кешегә өч мәртәбәдән артык әйтү хәерлерәктер. Имам исә үзенә оючыларны рөкүгь һәм сәҗдәләрне озак кылып ялыктырмаска тиеш, шуның өчен ул оючлар зикерне өч мәртәбә әйтеп өлгерсеннәр[114] өчен аны өч яисә биш мәртәбә әйтү белән чикләнергә тиеш.

14) Сәҗдәгә киткәндә җиргә башта тезләр, аннары куллар, аннары йөзне тидерү; сәҗдәдән күтәрелгәндә бу хәрәкәтләрне кире тәртиптә башкару. Сәҗдә кылган вакытта йөз ике уч арасына, учлар колаклар белән бер дәрәҗәдә булырлык итеп куела. Аяк бармаклары һәм бармаклары ачылган килеш куллар кыйбла ягына юнәлдерелә. Ир кешеләр беләкләрен яннарындагыларга комачауламаслык итеп ике якка аерып, эчләрен ботлардан ерагайтып куялар. Кул һәм аяк бармаклары кыйбла ягына юнәлдерелә.

Хатын-кызлар, киресенчә, эчләрен ботларына тидерәләр һәм кулларын гәүдәләренә кысыбрак тоталар.

15) Сәҗдәдә өч мәртәбә “Сөбехәнә раббиял-әгъләә” дип зикер әйтү, рөкүгь һәм сәҗдә зикерләрен биш, җиде һәм тугыз мәртәбә әйтү хуплана[115].

16) Ике сәҗдә арасында утырып тору. Бу вакытта бернин-

---

[114] Карагыз: Әл-Гайни “Әл-Бинәя”, 2 җ., 288, 289 б.

[115] Карагыз: Әл-Мәргыйнәни “Әл-Һидәя”, 1 җ., 129 б.

ди догалар да әйтелми. Шулай ук рөкүгьтән, рөкүгь һәм сәҗдә зикерләреннән соң бернинди догалар да укылмый[116].

17) Кагъдәдә сул аякка утырып, уң аякны бармаклары белән Кыйблага юнәлдереп бастырып кую. Хатын-кызга сул өлеше белән утырып аякларын уң ягында калдыру.

18) Беренче һәм икенче сәҗдәләрдән соң утырып торганда кул учларын тезләргә якын кую[117]. Бармакларны ачылган килеш кыйблага юнәлдерү. Хатын-кызларга исә кулларын ботларына бармакларын ачмыйча кую.

19) Тәшәһһүд укыганда уң кулның имән бармагын күтәрү.

20) "Фатиха"ны уку намазның беренче ике рәкәгатендә генә фарыз дип санаган кешеләргә бу сурәне намазның өченче һәм дүртенче рәкәгатьләрендә уку сөннәт була.

21) Ахыргы утырышта салаватны уку.

22) Салаваттан соң намазны тәмамлаганга кадәр дога кылу. Бу очракта Коръән һәм Пәйгамбәребезнең (с.) сөннәтеннән алынган нинди дә булса дога укырга ярый. Мәсәлән: "Раббәнә әтинә фид-дүнья хәсәнәтән уә фил-әхирати хәсәнәтән уә кыйнә газабән-нәр"[118].

23) "Әс-сәламү галәйкүм уә рахмәтү Ллаһ"ны әйтер өчен башны уң һәм сул якка бору. Сәлам башны боргач бирелә[119]. Имам артыннан намаз укыган кеше сәламне имам белән бергә яисә имамнан соң (ягъни, имам сәламне биргәннән соң) әйтергә мөмкин[120]. Җәмәгать намазына соңга калып оеган кеше намазны ялгыз укып бетерер өчен имамның икенче сәлам биргәнен көтеп тора.

24) Сәлам биргәндә ният булу. Имам уң һәм сул яктагы ир кешеләрне һәм фәрештәләрне сәламләргә ниятли. Ир кешеләр имамны, ир кешеләрне һәм фәрештәләрне

---

[116] Ибне Габидин "Радд әл-мохтар", 2җ., 261 б.

[117] Куллар тезләрнең өстенә куелмый.

[118] 2:201.

[119] Вәхбә әз-Зөхәйли "Фикыһ әл-Исләми уә әдилләтүһ", 2 җ., 911 с.

[120] Әл-Гайни "Әл-Бинәя", 2 җ., 340 б.

сәламләргә ниятли. Намазны ялгыз укыган кеше фәкать фәрештәләрне сәламләргә ниятли[121].

25) Беренче сәламгә караганда икенче сәламне басынкырак тавыш белән әйтү.

26) Намазны тәмамлагач, хәдисләрдә китерелгән зикерләрне уку сөннәт гамәл булып санала. Мәсәлән: "Аллаһүммә әнтәс-сәлам вә минкәс-сәлам табәрактә йә зәл-җәләли вәл-икрам". Аннан соң "Аятел-Көрси" укыла һәм утыз өчәр мәртәбә "Сөбхәнә Ллаһ", "Алхәмдү лиЛләһ", "Аллаһү әкбәр" әйтелә. Аннан соң куллар күкрәк турысына күтәрелеп дога кылына[122]. Дога кылуны учлар белән йөзгә мәсех кылып тәмамлыйлар[123]. Бу гамәлләр өйлә, ахшам, ястү намазларының сөннәтләреннән соң[124] һәм иртәнге, икенде намазларының фарызларыннан соң кылына.

6. НАМАЗДАГЫ ЯЛГЫШЛЫКЛАРНЫ ТӨЗӘТҮ.

Әгәр дә ниндидер сәбәпләр аркасында намазның берәр ваҗип булган хәрәкәте калдырылган булса, яисә вакытыннан иртәрәк, соңрак, яисә кирәгеннән артык башкарылса, ясалган хатаны төзәтер өчен ике сәҗдә кылырга кирәк (сәҗдә сәһү).

Сәҗдә сәһү намазның ахырында тәшәһһүдне укыганнан соң я беренче, я икенче сәламнән соң башкарыла. Ике вариант да дөрес булса да, сәҗдә сәһү беренче сәламнән соң

[121] Карагыз: Әл-Мәргыйнәни "Әл-Һидәя", 1җ., 136,137 б.

[122] Бу гамәл - мөтәватир дәрәҗәсендәге сөннәт гамәл. Карагыз: Термези (№ 3556), Әбү Дәвыт (№ 1485, 1488), Ибне Мәҗә (№ 3865), Бәйхәкый (№ 2/212). Әнәс ибне Мәликтән (р.) Бохари җыентыгында китерелгән хәдис исә шулай аңлатыла: Әнәснең (р.) Пәйгамбәребезнең (с.) истиска намазыннан кала кулларын шулкадәр биеләккә күтәргәнен күргәне булмады. Башка очракларда Пәйгамбәребезнең (с.) дога кылганда кулларын күтәргәнен Әнәс (р.) инкарь итми.

[123] Бу хәрәкәт шулай ук сцннәт булып санала. Карагыз: Ибне Габидин "Радд әл-мохтар", 2 җ., 264 б.

[124] Әгәр кеше шул намазларының сөннәтләрен өйгә кайтып укырга ниятләсә, зикерләрне фарызлардан соң кылып куя.

эшләнсә хәерлерәк[125]. Сәҗдә сәһүне башкаргач, намаз укучы тәшәһһүдне кабатлап, салават һәм дога укыгач, намазын ике сәлам белән тәмамлый (беренче вариант). Кайбер дин галимнәре фикеренчә, салават һәм доганы сәҗдә сәһү алдыннан укырга кирәк, ә сәҗдә сәһү кылынганнан соң тәшәһһүд гына кабатланып, намаз тәмамлана (икенче вариант). Ләкин беренче вариант дөресрәк[126].

Дәлил.

Сөннәт. Пәйгамбәребез (с.) әйтте: “Намазда һәр хата өчен сәламнән соң ике сәҗдә (кылынырга) тиеш”[127].

Әгәр намазында хата җибәрүче сәҗдә сәһүне кылырга онытса һәм намазны тәмамлагач сөйләшсә, тәһарәтен югалтса, мәчеттән чыгып китсә, яисә кыйбла тарафыннан борылып китсә (ахыргы очракта сәҗдә сәһүне хәтерендә тотып), сәҗдә сәһү кылу вазифасы өстеннән төшә. Шулай булгач, намазны да кабат укырга кирәк булмый. Шулай ук әгәр иртәнге намаздан соң таң ата башласа, яисә икенде намазыннан соң кояш кызара башласа, сәҗдә сәһү кылу вазифасы намаз укучының өстеннән төшә. Шулай ук, әгәр җомга яисә гает намазында күп кеше катнашса, артындагы кешеләрне бутамас өчен имамга сәҗдә сәһүне кылмаска хәерлерәк була[128].

Имамга оеп укучылар аның артыннан һәр рөкенне, шул исәптән сәҗдә сәһүне дә, кабатларга тиешләр. Әгәр алар үзләре хата җибәрәләр икән, аларга сәҗдә сәһү кылырга кирәкми, чөнки бу очракта алар өчен имам җаваплы булып тора. Әгәр намаз укучы, имам намазны тәмамлаганнан сон, укылмаган рәкәгатьләрне ялгыз укып бетерсә, ялгыз укыган рәкәгатьләрендә хаталары өчен үзе җаваплы

---

[125] Әл-Мәүсыйли “Әл-Ихтияр”, 1җ., 99 б.

[126] Әл-Гайни “Әл-Бинәя”, 2 җ., 729 б.

[127] Әбү Дәвыт (№ 1038), Ибне Мәҗә (№ 1219).

[128] Карагыз: Ибне Габидин “Радд әл-мохтар”, 2 җ., 182, 674, 675; Әз-Зөхәйли “Фикыһ Әл-Исләми уә әдилләтүһ”, 2 җ., 1106 с.

була. Сәҗдә сәһүне башкару җитди сәбәп булганда гына дөрес була. Мәсәлән, намаз укучы намазның важип булган хәрәкәтен оныткан очракта. Әгәр дә намаз укучы хатаны аңлы рәвештә ясаса, бу хатаны сәҗдә сәһү укып төзәтеп булмый. Бу очракта намазны яңадан укырга кирәк. Әмма өч очракта шундый хәлдә дә, ягъни беләторып эшләнелгән очракта да, сәҗдә сәһү белән хатаны төзәтергә була:

1) беренче утыруны калдырса;

2) икенче сәҗдәне намаз ахырына хәтле кичектерсә;

3) намаз кылу тәртибен бозарлык озак уйлануларга бирелсә[129].

Сәҗдә сәһү хатаны төзәтү өчен түбәндәге очракларда башкарыла:

1) "Фатиха" сүрәсен укымыйча калдыру[130];

2) "Фатиха"дан соң өстәмә сүрәне укымыйча калдыру ("Фатиха"дан соң кимендә бер кыска сүрә, я өч кыска аять, я бер озын аять укылырга тиеш).

3) Имамның Коръәнне кычкырып укырга кирәк булган урыннарда эчтән яисә эчтән укырга кирәк булган урыннарда кычкырып укып китү. Кайбер очракларда намаз укучы ярамаган урында ялгыш кычкырып укый башлап, хата ясаганын анлый. Әгәр ул ярамаган урында Коръәнне күләме ягыннан өч кыска, я бер озын аятьтән кимрәк булган күләмдә укыса, сәҗдә сәһү кылырга кирәкми. Әгәр ялгыш укылган аятьләр әлеге күләмнән артып китсә, сәҗдә сәһү укылырга тиеш[131].

4) Өч яисә дүрт рәкәгатьле намазда беренче утырышны калдыру.

Әгәр намаз укучы торганда утырып тору кирәклеген

---

[129] Карагыз: Әз-Зөхәйли "Фикыһ Әл-Исләми уә әдиллатүһ", 2 җ., 1109.

[130] "Фатиха" сүрәсен беренче ике рәкәгатьләрдә генә калдыру сәҗдә сәһүне таләп итә дигән фикер бар. Карагыз: әл-Мәусыйли "әл-Ихтияр", 1 җ., 74 с.

[131] Намаз зикерләрен калдыру сәҗдә сәһү кылуны таләп итми. Әмма гает тәкбирләрен, кунут догасын һәм тәшәһһүдне калдыру сәҗдә сәһү кылуны таләп итә. Карагыз: әл-Мәусыйли "әл-Ихтияр", 1 җ., 100 с.

аягүрә басканчы хәтерләсә, беренче торышына кире кайтып, тәшәһһүдне укырга тиеш. Бу очракта сәҗдә сәһү укылмый. Әгәр намаз укучы торганда утырып тору кирәклеген инде аягүрә баскан (иясә шул торышка якынрак булган) вакытта хәтерләсә, намазын утырып тормыйча дәвам итәргә, ә намаз ахырында исә сәҗдә сәһү кылырга тиеш.

Әгәр намаз укучы ахыргы утырышын калдырып, яңа рәкәгатькә торып, шул рәкәгатьнең сәҗдәсенә җитмәгән булса, кире утыра һәм сәҗдә сәһүне кылып намазын укып бетерә. Әгәр ул яңа рәкәгатьнең сәҗдәсен кылып өлгерсә, аның намазы, фарыз намаз булып саналмыйча, сөннәт намазына әверелә. Шул сөннәт намазына рәкәгатьләр саны җөп булсын өчен тагы бер рәкәгать укырга кирәк була. Бу очракта сәҗдә сәһү укылмый[132].

Әгәр намаз укучы намаз ахырындагы утырудан соң торып басса[133] һәм яңа рәкәгатьнең сәҗдәсен кылмаган булса, ул кире утырып, сәлам бирергә һәм сәҗдә сәһү кылырга тиеш. Әгәр ул яңа рәкәгатьнең сәҗдәсен кылган булса, аңа тагы бер рәкәгатьне кушарга кирәк. Бу очракта кушылган рәкәгатьләре сөннәт булып санала. Аннан соң сәҗдә сәһү кылынырга тиеш.

5) Беренче яисә ахыргы утырышта тәшәһһүдне укымау.

6) Намаз уку тәртибен бозу.

Бу намаз хәрәкәтләренең тәртибен бозу (мәсәлән, беренче рәкәгатьнең икенче сәҗдәсен намаз ахырында гына уку) яисә намазның алдагы хәрәкәтен кичектерү (мәсәлән, беренче утырышта салават уку өченче рәкәгатьтәге басып торуны кичектерә) сәбәпле булырга мөмкин.

7) Намаз рөкеннәрендә тик тору мизгеле (бер тәсбих вакыты) булмау.

---

[132] Карагыз: Әл-Мәргыйнәни “Әл-Һидәя”, 1ж., 190 с.; Әл-Мәүсыйли “Әл-Ихтияр”, 1 ж., 101 с.; Ибне Габидин “Радд әл-мохтар”, 2 ж., 667 с.

[133] Бу очракта ул имам булса, аңа оючылар тормыйча, аның утырган хәлгә кайтуын көтеп торалар. Әгәр ул кайтмаса һәм яңа рәкәгатьнең сәҗдәсен кылса, шунда оючылар үзләре сәлам биреп, намазларын тәмамлыйлар.

8) “Фатиха” сүрәсе һәм өстәп укылан аятьләр яисә сүрәләр арасындагы тәртипне бозу[134].

9) Витыр намазында кунут догасы алдыннан тәкбир әйтмәү яисә кунут догасын укымау.

10) Гает тәкбирләрен әйтмәү.

11) Намаз укучының ничә рәкәгать укыганы турында шикләнү.

Әгәр намаз укучы беренче тапкыр шулай шикләнсә, ул намазын яңадан укырга тиеш.

Әгәр бу аның беренче шикләнүе булмаса, ул үзе дөресрәк дип санаган фикерне исәпкә алып, намазын тәмамларга һәм сәҗдә сәһү кылырга тиеш. Әгәр дә ул дөрес дип санаган фикергә килә алмаса, намазны тәмамлаганда укылган рәкәгатьләренең сан ягыннан азрак булган ситуацияне исәпкә алырга тиеш. Намазны тәмамлаган вакытында һәр рәкәгатьтән соң утырып торырга һәм намаз ахырында сәҗдә сәһү кылырга тиеш.

Мисал: намаз укучы үзенең кайсы рәкәгатьтә – өченчедәме яисә дүртенчедәме – икәнен билгели алмый. Бу очракта ул үзен өченче рәкәгатьтә дип санап, намазын һәр рәкәгатьтә утырып торып (ахыргы утырышны калдырып, намазын югалтмас өчен), сәҗдә сәһү кылып, укып бетерә.

Бу эшебезне йомгаклап, Аллахы Тәгаләгә барлык мактауларыбызны ёщм рәхмәтләребезне белдерәбез, гөнаһларыбызны, хата-кимчелекләребезне гафу итүен сорыйбыз. Амин.

1 сентябрь, 2010 ел.

---

[134] “Фатиха”дан соң укыган сүрәләр арасындагы тәртипне бозу сәҗдә сәһүне таләп итми.

Әдәбият исемлеге:

1. Әл‘Айни А. Әл-Бинaя. 12 т. Т. 2. – Бәйрут: Әл-Фикр, 1990. – 827 б.
2. Әл-Бахлявий М. Адилля Әл-хәнәфия. – Димәшкъ: аль-Калям, 2007. – 518 с.
3. Әль-Мавсыли. Әл-Ихтийар. 5 т. Т. 1. – Бәйрут: Дәр Әл-Хайр, 1998. – 462 б.
4. Әл-Маргинани А. Әл-Хидая. 4 т. Т. 1. – Kaһирә: Әс-Сәлам, 2000. – 456 б.
5. Әл-Усмани Б. Мавсуа фәтх әл-мульхим би шәрх сахихи әл-имам Муслим. 12 т. Т.3 – Бәйрут: Ихъя ат-турас аль-араби, 2006. – 534 б.
6. Әт-Тәхави А. Маани әл-асар. 5 т. Т. 1. – Бәйрут: Әл-Кутуб аль-‘ильмия, 2001. – 616 б.
7. Әт-Тәханави А. Ила‘ әс-сунан. 19 т. Т. 3. – Бәйрут: Әл-Фикр, 2001. – 474 б.
8. Әз-Зөхәйли В. Фикх аль-ислями ва адиллятуху. – Димәшкъ: Әл-Фикр, 2007.,
9. Әл-Фәтәва әл-хиндия. 6 т. Т. 1. – Бәйрут: Әл-Фикр, 2009. – 624с.
10. Әл-Хинди А. Фәтәва ат-татархания. 4 т. Т.1 – Бәйрут: Әл-Кутуб аль-‘ильмия, 2005. - 654 б.
11. Ибн - ‘Абидин М. Дурр әл-мухтар әл-хашия. 12 т. Т. 2. – Бәйрут: Әл-Магрива, 2000. – 752 б.
12. Крачковский И.Ю. Коръән (тәрҗемә). – Минск, 1990.
13. Мөхәммәд Каль аджи. Му‘джам люга әль-фукаха. – Бәйрут:Ән-Нәфәис, 1996. 644
14. Шахин Лашин М. Фатх әл-муним. 10 т. Т. 2 – Каир: Әш-Шурук, 2008. – 649 б.